

Національна академія наук України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса
Інститут історії України
Інститут всесвітньої історії
Інститут соціології
Інститут соціальної та політичної психології
Інститут обдарованої дитини
Всеукраїнська газета «Освіта і суспільство»

МАТЕРІАЛИ

*VI Всеукраїнської міжгалузевої
науково-практичної онлайн-конференції*

**«Українське суспільство
у перспективах розвитку:
історичний, соціально-політичний,
освітньо-педагогічний аспекти»**

26–31 березня 2025 року

*в межах XVI Міжнародної виставки
«Сучасні заклади освіти–2025»*

Київ
2025

У45 Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти : матеріали VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 26–31 березня 2025 року). / Упоряд. Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. – 1 380 с.

У збірник увійшли статті й тези учасників VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції «Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти», у межах XVI Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти–2025», у яких автори висвітлюють питання переосмислення та повернення історії України й просування її на світовому рівні; визначення актуальних проблем розвитку українського суспільства на принципах свободи, рівності, поваги до людської гідності, дотримання прав людини і верховенства права; актуалізують освітньо-педагогічні тенденції вдосконалення національної освіти; окреслюють напрями розвитку обдарованих дітей і юні в умовах боротьби за незалежність і цілісність України.

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти.

Статті подано в авторській редакції (збережено авторські мову й граматику). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

ЗМІСТ

МОТИВАЦІЙНІ ПРОМОВИ	13
<i>Кремень Василь Григорович</i>	13
<i>Пирожков Сергій Іванович</i>	16
<i>Рафальський Олег Олексійович</i>	24
<i>Довгий Станіслав Олексійович</i>	28
Частина І. ДОПОВІДІ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ	29
Бевз Г. М., Мочарська А. Й. Соціальна включеність та її освітні координати в розбудові демократичного суспільства	29
Бевз Т. А. Українська національна ідентичність як основа соціально-політичної консолідації в умовах трансформації суспільства.....	34
Березівська Л. Д. Вплив педагогічних біографічних досліджень на формування історичної пам'яті українського суспільства	44
Бойченко М. І. Збалансованість і об'єктивність у викладанні та наукових дослідженнях: збіги і розбіжності	49
Гальченко М. С. Обдарованість: міфи і реальність	54
Гула Л. І. Розвиток обдарованості здобувачів освіти НУШ у процесі вивчення англійської мови: інноваційні підходи та технології	58
Делюсто М. С. Подолання мовленнєвих помилок української мови у здобувачів закладів вищої освіти поліетнічного регіону	62
Драч І. І., Петроє О. М., Регейло І. Ю. Відкрита наука в Україні: актуальність і переваги	67
Дробот І. І. Українська національна ідея: з історії теорії та практики	73
Євтух В. Б. In Search of Optimal Opportunities for Constructing the Educational Process: Findings from Foreign Discourse.....	79
Кармазіна М. С. Штучний інтелект – «для всього», або як не потрапити до класу непотрібних людей	83
Ковтунець В. В. Взаємодія освіти та ринку праці і формування людського капіталу	93
Колесник І. І. «Українське ХХ століття» у контексті глобальної історії	93
Коткова Л. І. Історична спадщина як основа майбутнього: культурологічний та освітній вимір.....	106
Крилова С. А. Філософське мистецтво як реальність практичної філософії в контексті освітнього процесу і актуалізація особистісного потенціалу студентів й аспірантів.....	113
Любивий Я. В. Реструктуризація цінностей у добу цивілізаційної трансформації.....	116
Міхно О. П. Українські педагоги – учасники Другої світової війни: протидія фальсифікаціям і увічнення пам'яті в онлайн-продуктах Педагогічного музею України	122

Роєнко А. М. Розвиток інтелектуального потенціалу нації: виклики та перспективи освіти в науковому ліцеї.....	129
Савенкова Л. В. Доступність до наукових і освітніх ресурсів: досягнення університетських бібліотек.....	138
Семенова А. В., Косяк І. В. Суб'єктність духовно-інтелектуальної особистості майбутніх фахівців у сфері технологій і дизайну.....	142
Скомороха Н. П., Онопрієнко Л. М. Музейна педагогіка як засіб формування національно-патріотичної ідентичності учнівської молоді: з досвіду роботи Шосткинського ВПУ.....	149
Спирін О. М., Шишкіна М. П. Штучний інтелект в освіті та освітніх дослідженнях: виклики, ризики та перспективи інтеграції.....	155
Тимошко Г. М. Розвиток творчого потенціалу педагога нової формації: здобутки та перспективи.....	159
Ткаченко В. М. Гаряча весна 2025: політичні виклики історичній пам'яті.....	159
Ткаченко Л. І. Лідерство обдарованої особистості і соціальне мислення: до проблеми формування.....	159
Ткаченко М. В. Prevalence of Hate Speech as One of the Causes of Change in Usage of Social Networks.....	177
Удод О. А. Україна в глобальній історії: як подолати історіографічну блокаду.....	177
Хамітов Н. В. Розвиток особистісного потенціалу українського народу: методологічні стратегії метаантропології й метаантропологічного потенціалізму.....	190
Чижевський Б. Г. Вплив євроінтеграційних трансформаційних процесів на законодавчі переміни у сфері освіти України.....	195
Частина II. ДОПОВІДІ СЕКЦІЙНИХ ЗАСІДАНЬ.....	
Агафонова М. В. Вища освіта України в європейському просторі.....	203
Айтов С. Ш. Постнекласичні міждисциплінарні підходи історичної антропології і розуміння людиномірного горизонту минулого.....	211
Акчуріна Ю. М., Журова О. В. Перспективи впровадження та інтеграції новітніх освітніх технологій у дошкільну освіту України.....	217
Алексєєва С. В. Громадська атестація закладу загальної середньої освіти: можливості та перспективи.....	220
Анабтаві Р. І. Pedagogical Trends in Teaching English in the National Context of Ukraine.....	226
Андрєєв С. С., Андрєєва В. Г. З досвіду підготовки до олімпіади з правознавства обдарованих дітей у КЗ «Кам'яноярський ліцей».....	228
Анікеєва О. П. Формування громадянської компетентності молодших учнів ...	233
Бабкова А. М., Міхно С. В. Застосування музейної освіти в дошкільних закладах.....	241
Барабаш Л. М. Індивідуальний освітній маршрут як форма педагогічної підтримки обдарованої дитини.....	246

соціальних та екологічних проблем в рамках відродження повоєнної економіки та досягнення стратегічного імперативу держави, яким виступає інтеграція України до Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Global Innovation Index 2024. WIPO. URL: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf
2. World University Rankings 2025. GUST. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/latest/world-ranking>
3. University Impact Rankings 2024. GUST. URL: https://www.timeshighereducation.com/impactrankings#!/length/25/locations/UKR/sort_by/rank/sort_order/asc
4. Commission Staff Working Document. Ukraine 2024 Report. European Commission. Brussels, 30.10.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024SC0699>
5. Bert Kroese. GDP in the future. Finance & Development: IMF. December, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/12/gdp-in-the-future-bert-kroese>
6. Global Cities Index 2024. Resurgent in a world in a risk. Kearney. 2024. URL: <https://www.kearney.com/service/global-business-policy-council/gcr>
7. Pact for the future. United Nations. 22 September 2024. P. 20. URL: <https://www.un.org/en/summit-of-the-future/pact-for-the-future>.

Айтов Спартак Шалвович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та українознавства
Українського державного університету науки і технологій,
м. Дніпро
aytovspartak@gmail.com

ПОСТНЕКЛАСИЧНІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ ІСТОРИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ І РОЗУМІННЯ ЛЮДИНОМІРНОГО ГОРИЗОНТУ МИНУЛОГО

Дана стаття аналізує формування міждисциплінарних підходів історичної антропології на постнекласичному етапі її розвитку. Досліджено значення інтелектуальних взаємодій історичної антропології для розуміння каузальності, сутності і наслідків розвитку нелінійних соціокультурних процесів, котрі проходили у минулому. Увагу сфокусовано на осмисленні наукового діалогу історичної антропології з філософською думкою, «теорією хаосу» і природознавством та його впливу на релевантне розуміння гуманітарної площини минулого.

Ключові слова: філософія історії, історична антропологія, ментальність, нелінійні процеси, міждисциплінарний підхід, гуманітарна площина, історичні процеси.

This article analyzes the formation of interdisciplinary approaches to historical anthropology at the post-nonclassical stage of its development. The significance of intellectual interactions of historical anthropology for understanding the causality, essence and consequences of the development of nonlinear socio-cultural processes that took place in the past is investigated. Attention is focused on understanding the scientific dialogue of historical anthropology with philosophical thought, "chaos theory" and natural science and its impact on the relevant understanding of the humanitarian plane of the past.

Keywords: philosophy of history, historical anthropology, mentality, nonlinear processes, interdisciplinary approach, humanitarian plane, historical processes.

Розвиток історичної антропології у інтелектуальному просторі постнекласичної наукової парадигми реалізується, значною мірою, через ускладнення міждисциплінарного діалогу. Особливістю теоретичних взаємодій історично-антропологічних студій у межах зазначеної парадигми є залучення ними теоретичних підходів філософської думки, природознавства і концепцій загально-наукового пізнання, що дозволяє більш глибоко і релевантно розуміти людиновимірний горизонт минулого. Постнекласичний міждисциплінарний діалог історичної антропології з сучасними науковими концепціями відбувається за трьома напрямками.

Перший із напрямків включає осмислення історично-антропологічних аспектів філософсько-історичних концепцій ХХ ст. Серед подібних студій слід вказати на осмислення ментально-культурного аспекту філософсько-історичних теорій О. Шпенглера і Х. Ортегі-і-Гасета.

Дослідник філософської творчості О. Шпенглера, філософ та історик Дж. Фаркенкопф, аналізує переконання німецького мислителя у ірраціональних засадах світового історичного процесу. На думку науковця, цей елемент концепції О. Шпенглера є профетичним й передбачає хаотичні і деструктивні події 11 вересня 2001 року [5, с.500]. Даний висновок виглядає занадто «оптимістичним», радше можна було б говорити про створення філософом інтелектуальних умов для розуміння сутності і перспектив глобальних історичних процесів.

Розуміння ірраціональних начал історичного процесу та його плюралістичних культурно-цивілізаційних засад історично-антропологічні студії інтегрують у власний методологічний апарат. Даний підхід є важливим елементом досліджень людських зрізів філософсько-історичного пізнання, хоча Шпенглер, на думку Дж. Фаркенкопфа, мало розумів методологічні наслідки власної концепції [5, с.500]. Філософсько-історична концепція

О. Шпенглера, зокрема її гуманітарна площина, виявляється вельми плідною для розуміння поліцентричної моделі сучасних глобальних соціокультурних й геополітичних процесів.

Філософсько-історична або «історіологічна» (за термінологією Дж. Грехема) теорія Х. Ортегі-і-Гасета також містить низку історично-антропологічних елементів. Так, філософ вказував на необхідність для історичних студій осмислювати динаміку минулого «ізнутри», тобто осмислювати «людський вимір» історії, повсякденне життя та ментальність людей й суспільств минулих епох.

Х. Ортегі-і-Гасет вважав важливим для пізнання минулого радикальну історизацію всіх аспектів які, торкаються людського життя [3, с.511]. Роль історичних наук у сучасному світі виявляється вельми значущою, з огляду на їх актуальність для розуміння психологічних та культурних основ сучасних глобальних соціокультурних процесів

Дж. Іггерс осмислює одне із основних понять філософсько-історичного пізнання другої половини ХХ ст., історизизм. Цей термін сформулював та ввів у філософію історії К. Поппер. Мислитель вважав, що сенс цього терміну – принцип соціально-економічного, історичного або філософського детермінізму розвитку людства, який спрямовується неодмінно діючими законами. На зміну даному поняттю наприкінці ХХ ст. прийшло поняття нового історизизму, яке означає застосування у дослідженнях ментально-культурної площини минулого постмодерністської каузальності [6, с. 136-137]. Запровадження даного концепту у історично-антропологічних студіях ментально-культурного горизонту минулого сприяє розширенню їх проблемного поля завдяки вивченню світобачення та світогляду маргінальних суспільних груп.

Л. Голдстейн аналізує когнітивні особливості історичного пізнання. На думку, Л. О' Саллівана, його найбільш важливими рисами мислитель вважав особливий когнітивний характер історичного факту, сконструйований (істориком) характер подій минулого, вплив психологічно-культурного контексту на теорії та висновки історика науки [10, с. 204].

Студії М. Стенфорда також осмислюють пізнавальні основи історичного дослідження. Вони тим більше цікаві що, як переконливо вказує вчений, суто філософські та методологічні праці у сучасній історичній думці США та інших країн Заходу є, з різних причин, мало розповсюдженими [4, с. 124]. М. Стенфорд вважає події констатуючими елементами поля історичного дослідження. Ці події, повторюючись, трансформуються у засади історичної студії, які створюють її теоретичні конструкції. Останні поєднуються у розумі історика із інформацією про різноманітні аспекти минулого, що

створює умови та пізнавальні можливості релевантного історичного дослідження [4, с. 124].

Другий із напрямів постнекласичних міждисциплінарних підходів історичної антропології розкривається у застосуванні останньою загальнонаукових методів. Д. Лінденфельд запропонував інтегрувати у історичні студії методологічні надбання «теорії хаосу». Дослідник залучив даний міждисциплінарний підхід у осмисленні причин та змісту падіння Веймарської республіки у Німеччині. Д. Лінденфельд визначає сутнісні зв'язки у історичному процесі між загальним трендом подій та місцевими умовами, які вельми динамічно змінюються [7, с. 281]. Застосування положень даної теорії у пізнанні гуманітарного виміру минулого має істотний когнітивний потенціал, але для його реалізації слід вирішити принципове питання про подібність категорії хаосу у природних та ментально-культурних процесах.

М. Шермер також зазначає можливість застосування положень «теорії хаосу» у розумінні історичних процесів різного, переважно, глобального характеру. На думку дослідника, до переваг цього пізнавального методу належать: можливість створити «хаотичну» модель історичної послідовності подій; здійснення аналізу нелінійних процесів у історії; осмислення самоорганізації історичних процесів та шляхи створення історичного ладу із хаосу; вивчення співвідношення історичних й сучасних соціальних рухів і процесів [11, с.59]. Зазначені шляхи студій гуманітарного виміру історичної динаміки виявляються вельми плідними з огляду на її комплексний й нелінійний характер.

Вельми важливою є реалізація у історично-антропологічних студіях когнітивних елементів «теорії хаосу» з огляду на ірраціоналізм ментальності, масової поведінки і свідомості суспільств минулого.

Третій напрям постнекласичних підходів історичної антропології у сфері аналізу гуманітарної розмірності минулого включає застосування у її «інтелектуальному інструментарії» методологічних підходів природознавчих наук. Їх застосування у дослідженнях історично-антропологічного горизонту минулщини реалізується у таких теоретичних аспектах, як аналіз впливу різноманітних природничих чинників та їх дериватів на історичний процес й відповідних теорій на історичне пізнання; розуміння впливу природничих знань на уявлення про суспільство наукових спільнот та окремих вчених, їх ментальність та систему морально-етичних цінностей.

Серед низки природничих чинників, які здійснюють істотний вплив на історичний процес та його гуманітарну розмірність, дослідники аналізують біологічні засади людської та суспільної діяльності. Так, А. Пен'я висуває

концепцію, яка поєднує теоретичні підходи математичної біології та еволюційної біології, що, на його думку, дає змогу обґрунтувати процеси культурної дифузії суспільства минулого за допомогою аналогій із популяційної генетики [8, с. 101].

Д. Браун виклав своє розуміння причин історичних процесів та їх спрямованість, мотивації учасників історичних подій у дослідженні взаємозв'язків між історією та біологічною природою людини. На думку вченого, ключові концепції еволюційної теорії та психологічної науки дозволяють залучити їх для розуміння сутності людської природи і людського знання. Застосування даного теоретичного підходу може, з точки зору Д. Брауна, допомогти у відповіді на такі складні питання історичних процесів, як причини створення Британської імперії та вивчення культурного феномену ренесансної Флоренції [2, с.156].

Слід зазначити, що залучення соціально-біологічного методу для осмислення наведеної проблематики може бути достатньо ефективним з причини комплексності та багатоаспектності чинників генези та динаміки історичних процесів. У аспекті взаємодії історично-антропологічних підходів з природничими науками відбувається їх міждисциплінарний діалог з геополітичними концепціями. Останній має значущість для розуміння ментально-культурної площини геополітичних процесів минулого [1, с.39].

Формування постнекласичних міждисциплінарних підходів історичної антропології у аспекті дослідів ментально-культурної площини наукового знання реалізований у студіях Д. Хект та В. Касселя. Д. Хект зосередила «пізнавальний фокус» на аналізі ментальності та морально-етичних цінностей середовища вчених-антропологів, анатомів і біологів Франції останньої чверті ХІХ ст. Вона осмислює соціокультурні механізми та психологічні засади формування атеїзму як головного світоглядного ідеалу членів цієї суспільної групи [12, с. 1322].

В Кассель аналізує вплив природничих наук (астрономії й позанаукового знання, астрології) на ментальність і соціально значущу діяльність середньовічного знахаря. Цей теоретичний підхід корелює із концепціями «мікроісторії». Остання вважає головним завданням дослідження минулого через призму досвіду конкретних людей, які не займали провідного становища у суспільстві. У річищі даного теоретичного підходу реалізується аналіз впливу астрологічних уявлень на сферу медицини і охорони здоров'я, прогнозування епідемій інфекційних хвороб [9, с. 83-84].

Можна зазначити, що формування постнекласичних міждисциплінарних підходів історичної антропології у розумінні гуманітарного виміру минулого реалізувалося внаслідок її міждисциплінарного діалогу з філософськими,

загальнонауковими та природничими концепціями. Система зазначених підходів складається із трьох смислових рівнів.

На першому, мегарівні, відбувається аналіз дії великих наукових й філософських концепцій, зокрема «теорії хаосу», на дослідження ментально-культурних зрізів минулого; на другому, мезорівні, реалізується розуміння впливу теоретичних надбань окремих наук, зокрема, біології, таких її розділів, як математична біологія, еволюційна і соціальна біологія на людську розмірність історичних процесів; на третьому, мікрорівні, здійснюється застосування методологічних досягнень природничих наук для аналізу психології й світогляду соціальних груп і окремих особистостей минулих епох.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айтов С.Ш. Історична антропологія як сучасна філософія історії та осмислення глобальних соціальних і геополітичних процесів. Дослідження з історії і філософії науки і техніки. 2024. Випуск 33 (2). С. 35–43.
2. Brown D.E. Human nature and history. *History and theory*. 1999. №38. P.138–157.
3. Domanska E. I. I. Graham theory of history in Ortega y Gasset «The dawn of historical reason». *American historical review*. 2006. №2. P. 384–385.
4. Hamerow T. S. M. Stanford The nature of historical knowlage. *American historical review*. 1990. №1. P.124–125.
5. Iggers G. Jh. Frankenkorf Prophet of decline: Spengler on world history and politics. *American historical review*. 2002. april. P. 500–501.
6. Iggers G. Historicism: the history and meaning of the term. *Journal of history and ideas*. 1995. vol. 56. №1. P.129–151.
7. Lindenfeld D. Causality, chaos theory and the end of Weimar Republic: a commentary on Henry Turners «Thirty days to power». *History and theory*. 1999. № 38. P. 281–289.
8. Pena A. On the role of mathematical biology in contemporary historiography. *History and theory*. 1998. №38. P.101–120.
9. Pfeffer M. Astrology, plague, and prognostication in early modern England: A forgotten chapter in the history of public health. *Past & Present*. 2024. Vol. 263. № 1. P. 81–124.
10. O'Sullivan L. Leon Goldstein and the epistemology of historical knowlage. *History and theory*. 2006. №45. P. 204–228.
11. Shermer M. «Exorcising laplas demon»: chaos and antichaos of history and metahistory. *History and theory*. 1995. №34. P. 59–83.
12. Williams E. A. J. Hect The end of soul: scientific modernity, atheism and anthropology. *American historical review*. 2004. october. P.1322–1323.

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО
У ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ:
ІСТОРИЧНИЙ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ,
ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

**МАТЕРІАЛИ
VI Всеукраїнської міжгалузевої
науково-практичної онлайн-конференції
26–31 березня 2025 року**

Упорядники:
Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга

Відповідальність за достовірність матеріалів конференції
несуть автори публікацій

Підписано до опублікування: 16 квітня 2025 року.
Умов.-друк. арк. 160,43. Електронне видання.
Зам. № 0104

Видавництво Інститут обдарованої дитини НАПН України
вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053
тел./факс.: (044) 481-27-27
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру серія
ДК № 6081 від 14.03.2018 р.